

قلعه‌ای کنار رود

قلعه‌ای هزار ساله تاریخی در کنار رودخانه ای بنا شده که نام قلعه رودخان به خود گرفته است. کلمه رودخان در واقع مخفف رودخانه و قلعه رودخان یعنی قلعه‌ای که در نزدیکی رودخانه است.

این قلعه در ادوار تاریخی به نامهای قلعه "هزار پله"، "حسامی" و "سکسار" نیز نامیده شده است.

قلعه عظیم رودخان یکی از باشکوه‌ترین بناهای تاریخی گیلان است. این دژ بر فراز کوهی در ۲۵ کیلومتری جنوب غرب شهر فومن در محدوده دهستان گوراب پس از توابع بخش مرکزی شهرستان فومن قرار دارد. ارتفاع قلعه از سطح دریاهای آزاد بین ۶۵۵ تا ۷۱۵ متر است که در خط الراس یکی از ارتفاعات منطقه با نام محلی "قلعه ژیه" واقع شده است. در جهت شمال غرب قلعه، رودخانه‌ای به همین نام جاری است که از ارتفاعات پشت کوه و ماسوله داغ تالش حد فاصل استان گیلان و زنجان _ سرچشمه می‌گیرد.

ارتفاع قلعه از شهر رشت ۶۸۰ متر است. در جهت شمالی قلعه، رودخانه ای به نام قلعه رودخان وجود دارد که با باران اندکی هم آب آن دو برابر میشود، به طوریکه آب زیاد این رودخانه در گذشته مانع حرکت سربازانی بوده که به طرف این قلعه می‌رفته‌اند.

جنگل‌های انبوه قدیمی نیز مانع دیگری برای حرکت مردان جنگلی بوده است، به همین خاطر این دژ در دوران آبادانی ممتد خود کمتر مورد حمله متجاوزین قرار گرفته است.

گردشگران و علاقه‌مندان به دیدن قلعه، بعد از شهر فومن جاده آسفالت مسیر قلعه را در جهت جنوب طی می‌کنند و پس از عبور از روستاهای گشت، کرد محله، گشت رودخان، سیه کش، گوراب پس، ملسکام، سعید آباد و قلعه رودخان به روستای حیدرآباد میرسند و پس از گذر از میان این روستا، جاده را تا اراضی پارک جنگلی قلعه رودخان می‌پیمایند و بالاخره مسیر ۱،۵ کیلومتری صعود تا قلعه را با پای پیاده و از طریق پله‌های احداث شده طی می‌کنند.

با اینکه قلعه رودخان مدت‌ها تخت سلطنت و مرکز حکمرانی حکام گیلانی بیه پس بوده، در متون تاریخی و جغرافیایی گیلان تا قبل از قرن دهم هجری نامی از این قلعه به میان نیامده است. تنها عبدالفتاح فومنی در کتاب تاریخ گیلان یکبار از کوه قلعه رودخان یاد می‌کند و می‌نویسد: "امیره شاهرخ و کامیاب، پسران امیر سالار و بنی اعمام حسین خان بودند که به دستور حسن خان کهدمی در کوه قلعه رودخان کشته شدند." سلاطین اسحاقوند که از سال ۵۵۰ تا ۱۰۰۲ ه.ق بر قسمت اعظم این مناطق حکمرانی داشته و نسبت خود را به اشکانیان می‌رسانند. از این قلعه با توجه به موقعیت دفاعی ممتاز و سوق الجیشی آن، به عنوان مقر فرمانروایی خود استفاده کرده و به دفعات در تجدید بنا و مرمت آن همت گماشته‌اند. به طوری که این قلعه در فاصله سالهای ۹۱۸ تا ۹۲۱ ه.ق به دستور سلطان حسام الدین امیر دیاچ بن امیرعلاالدین اسحاقی مرمت و از آن زمان به بعد به نام "قلعه حسامی" نیز معروف شده است. هدایت خان حاکم فومن در سال ۱۱۷۵ ه.ق در زمان قیامش علیه کریم خان زند به تعمیر قلعه رودخان پرداخت و با تجهیز آن به توپهای جنگی، آنرا برای دفاع از خود آماده کرد. قدمت این قلعه به دوره سلجوقی برمی‌گردد، البته تمامی این قلعه بزرگ در یک زمان ساخته نشده، بلکه در دوره‌های بعدی مرمت و بازسازی‌هایی روی آن صورت گرفته است.

ویژگی‌های معماری قلعه رودخان با مساحتی در حدود ۲/۶ هکتار، سراسر کوه را به وسیله ۵۲ برج و دیواری به طول ۱۵۵۰ متر که از پستی و بلندی‌های کوه و عوارض طبیعی تبعیت کرده، احاطه می‌کند. ارتفاع دیوارها متفاوت و از ۳ تا ۱۰ متر متغیر است و در نقاط نفوذپذیر قلعه، دیوارها و باروها قطور و ارتفاع بیشتری دارند.

انتخاب مکان مناسب، بهره‌گیری از مصالح مقاوم، استفاده از شیوه‌های مختلف معماری و ایجاد اشکال هندسی متنوع، عظمت خاصی به این مجموعه داده است. فرم کلی قلعه نامنظم است و از دو بخش شرقی و غربی تشکیل شده است. بخش غربی شامل دروازه ورودی، چشمه، حوض، آب انبار و سردخانه، حمام، آب ریزگاه، شاه نشین و تعدادی واحد مسکونی که به وسیله برج و باروهایی محصور شده‌اند.

قلعه کلا دارای دو ارگ و ۱۶ قراول خانه است. ارگ یا شاه قلعه در دو طبقه و از آجر ساخته شده؛ قراول خانه‌ها به صورت دو طبقه با نورگیرها و روزنه‌های متعدد مسلط بر محیط اطراف است. در ورودی یا دروازه قلعه، شمالی است و در دو طرف آن دو برج توپر بسیار عظیم ساخته شده است که در گذشته بر بالای آن کتیبه ای نصب شده بود. این کتیبه در حال حاضر در موزه رشت نگهداری می‌شود.

بخش شرقی: مساحت بخش شرقی کمتر از بخش غربی است. بناهای موجود در آن بیشتر جنبه نظامی داشته و شامل دروازه ورودی جداگانه با دو برج بزرگ، زندان، تعدادی واحد مسکونی و در اضطراری (دزد در) است. در دیوار شمالی و جنوبی قلعه و در فواصل نامنظم، برج‌هایی است که بالای آنها اطاق‌های هشت ضلعی، از آجر ساخته شده (دیوارهای قلعه، شصت و پنج برج نگهبانی دارد) و در دیوارها، منافذ و ترکش‌هایی برای دیده‌بانی و برای ریختن مواد مذاب و تیراندازی، تعبیه شده است. از وجوه جالب توجه در معماری قلعه رودخان، کاربرد طاق‌های جناغی و انواع مختلف آن و نیز طرح‌های آجرکاری و سنگ چینی است که نشان از دقت نظر سازندگان آن دارد.